

можливість на його тлі розрізняти свою власну культурну своєрідність, цілісність та значущість. Парадоксально, але європоцентризм західної культури 17-18 ст. стверджувався не в останню чергу внаслідок того, що Захід в цей час із захопленням дивився на Схід» [1, с.7-8]. Таким чином, європейська порцеляна виникла не просто як відгук на потребу у цінному та практичному матеріалі, а як своєрідний спосіб освоєння чужого культурного досвіду, включення його в контекст власної культури, і разом з тим, як спосіб самоствердження.

Схожа ситуація склалася і в Росії, яка спочатку не виказувала особливого зацікавлення далекосхідним дивом. Інтерес до порцелянових виробів був тісно пов'язаним з нововведеннями петровської доби. «Судячи з швидкого проникнення порцеляни в російський столичний побут, захоплення нею належало до найбільш яскравих сторін європейського життя» [4, с.17]. Наслідуючи європейців, в Росії почали збирати колекції китайської порцеляни, облаштовувати порцелянові кабінети, і нарешті - заснували власне порцелянове виробництво. «Захоплення порцеляною знаходилося в руслі загальної європеїзації російського життя, що в кінцевому результаті призвело до засвоєння багатьох ідей, які лежали в основі західноєвропейської культури» [4, с.52]. Тож, можемо говорити, що і в Росії порцеляна не обмежувалася лише сферою практичного застосування, відіграючи важливу роль, як унікальне поле активного та плідного міжкультурного обміну.

В Україні порцеляну починають випускати в той час, коли вона втрачає статус винятковості, як підтвердження масовості її розповсюдження. Започаткування українського порцелянового виробництва не мало широкого культурного резонансу, ми не можемо дати XIX ст. в Україні гучної назви «порцелянового століття». Хоча українські майстри, долучаючись до світових культурних процесів, засвоювали та переосмислювали досвід як європейського, так і російського порцелянового виробництва, що безумовно наклало відбиток на розвиток всього декоративно-прикладного мистецтва, це не стало причиною значних культурних зрушень.

У рамках ретроспекції європейські та російські майстри часто зверталися до власного культурного досвіду, оновлюючи художню мову шляхом використання власних традицій. Українська ж порцеляна не мала власного минулого, і не долучаючись активно до місцевих народних традицій, обмежувалася в основному

зверненням до чужого культурного досвіду. Таким чином, для українських майстрів еkleктика стає методом швидкого освоєння широкого кола культурних традицій та основою для пошуку власної своєрідності.

Отже, при поверховій схожості окремих художніх процесів, які відбувалися в європейській, російській та українській порцеляні, можемо говорити про глибинну їх відмінність, яка корениться в особливостях сприйняття порцеляни як феномену культури.

1. Ляхова Л.В. Мир Запада и миф Востока. Запад и Восток в тематике раннего мейсенского фарфора: каталог выставки. - СПб.: Изд-во Гос. Эрмитажа, 2007. - 160 с.: ил.

2. Петрякова Ф.С. Украинский художественный фарфор (Конец XVIII - начало XX ст.) / Ф.С.Петрякова. - К.: Наукова Думка, 1985. - 224 с.: ил.

3. Раздольская В.И. Европейское искусство XIX века. Классицизм, романтизм / Вера Раздольская. - СПб.: Издательская Группа «Азбука-классика», 2009. - 368 с.: ил.

4. Ситовская Н.В. Фарфор в русской художественной культуре XVIII века: автореф. дисс.... д-ра искусствоведения: спец. 17.00.04 «Изобразительное и декоративно-прикладное искусство и архитектура» / Ситовская Наталья Владимировна. - М., 2010. - 54 с.

ВЛАСЕНКО В.В.

СТРУКТУРА ОРГАНІВ УПРАВЛІННЯ ОКУПАЦІЙНОГО РЕЖИМУ В ГЕНЕРАЛЬНОМУ ОКРУЗІ “ЖИТОМИР” (1941-1944 рр.)

Вже шістдесят шість років відділяють нас від часу закінчення Другої світової війни, однієї з найбільших трагедій XX ст. Проте й до сьогодні проблеми, пов'язані з нею, є об'єктом уваги історичної науки.

Однією з актуальних проблем української історії XX ст. є формування німецької адміністрації на території України. Дана проблема отримала висвітлення у низці робіт (В.Косик, В.Шайкан, П.Рекотов, В.Лауер, Б.Єржабкова та ін.), проте окремі її аспекти потребують ще поглибленого вивчення. У зв'язку з цим автор ставить за мету розглянути один із таких аспектів - становлення німецької окупаційної влади на території генерального округу “Житомир”. До його складу входила територія Житомирської області, північні райони Вінницької області, разом з м.Вінниця та південні райони Подільської області БРСР, з містом Мозир. Центр округу знаходився у місті Житомир.

Окупаційний режим у генеральному окрузі «Житомир» мав свої особливі риси, які відрізняли його від інших округів райхскомісаріату «Україна». Насамперед, поблизу Вінниці у липні 1942 р. була побудована ставка А.Гітлера - «Вервольф» (Wehrwolf) для координації військових дій Вермахту, а неподалік траси Житомир-Вінниця, на території сучасного селища Гуйва, знаходилася штаб-квартира райхсфюрера СС Г.Гімлера - «Хегевальд» (Hegewald). Крім того, «Хегевальд», мав стати місцем створення експериментальної колонії етнічних німців. Оскільки ще однією особливістю рисою округу була наявність серед населення чималої кількості фольксдойче, до яких з боку німецької влади було особливе ставлення. Згідно з проведеним 1 жовтня 1941р. переписом населення, на території Житомирської області проживало 36 430 німців, що складало 2,7% від загальної кількості населення [1, с.4].

У перші місяці німецької окупації округу по містах і селах була встановлена адміністративна структура, котра за своєю ієрархією та ідеологічним наповненням залишалася незмінною аж до моменту остаточного вигнання нацистів у 1944 р. Німецька регіональна адміністративна структура налічувала приблизно 870 посадовців комісаріату, на яких була покладена відповідальність за населення, що становило 2 916 890 осіб, та територію з площею 64 80011 кв.км. [2, с.129; 3, с.89]. Окрім двадцяти шести районів, на які було поділено округ, німці створили дві міські районні адміністрації у Вінниці та Житомирі. Районні керівники, або гебітскомісари підпорядковувалися генеральному комісарові Курту Клемму, а згодом його наступникові Ернсту Ляйзеру, які перебували у столиці округу - Житомирі. Районним керівникам підпорядковувалися старости, які стояли на чолі села. Гебітскомісаріати зазвичай склалися з трьох районів, на чолі яких стояв гебітскомісар або шеф району - українець [4, с.4]. Районні та міські управи налічували близько 10 відділів, основними з яких були: відділ загального управління, поліцейського управління, шкіл і культурних закладів, охорони здоров'я, ветеринарний, фінансовий, будуправління, промисловий, пропаганди і забезпечення робочою силою [5, с.53]. Кордони колишніх районів та громад були, в основному, збережені, оскільки це влаштувало окупантів з адміністративної і господарчої точок зору, а також тому, що населення звикло до них. В деяких випадках були збережені не лише кордони, а й частково структура органів управління. Так, у Вінниці старший польовий комендант Маркулл створив адміністрацію у серпні та вересні 1941 р. Оскільки у цей час у лавах працівників адміністрації було дуже небагато німців, Маркулл

зберіг більшість відділів, що існували в структурі радянської адміністрації цієї області, також призначаючи нових фольксдойче та керівників - українців, а також деяких фахівців - росіян для управління установами та виконання наказів німців [2, 68].

З літа 1943 р. матеріальне забезпечення районних управ було покладене на їх керівників. Згідно з наказом райхскомісара від 23 червня 1943р. фінансування районних управ повинне було здійснюватися шляхом збирання податку з населення на «адміністративні потреби». Стягненню податку підлягали всі особи від 16 до 65 років [6, с.4]. Розмір суми податку встановлював сам шеф району, в залежності від «можливостей» мешканців району. Наприклад, у Козятинській окрузі з кожного мешканця стягували по 100 крб. разового податку [7, с.4].

До складу адміністрації генеральних округів та гебітскомісаріатів входили відділення поліції безпеки і СД. Однак вони підпорядковувалися не цивільній адміністрації, а Г.Гімлеру. Це не могло не відобразитися на ситуації з управління окупованими територіями України - постійна міжвідомча боротьба між представниками цивільної адміністрації та відомства Г.Гімлера. Той, хто «не розумів» ситуації або поведився занадто самовпевнено міг поплатитися посадою. Прикладом може слугувати конфлікт між К.Клеммом та відомством Г.Гімлера. Генеральний комісар, виконуючи свої службові завдання, не сприймав деяких заходів відповідних служб, а тому постійно звертався за допомогою до А.Розенберга, Е.Коха та вищого начальника СС і поліції Прютцмана зі скаргами на втручання СС і поліції у його повноваження. У ситуацію втрутився особисто А.Гітлер. Під час приїзду у свою вставку, він викликав генерального комісара до себе і виніс йому догану за намагання обмежити компетенцію СС і поліції безпеки та СД. Вже наступного місяця Клемм був відправлений у відставку [8, с.137]. Його місце, 29 жовтня 1942 р., посів бригаденфюрер СС Е.Ляйзер, який незабаром перебрав і уряд [9, с.3].

Загалом цивільна адміністрація Німеччини в Україні планувалася не як тимчасова, спонтанна форма правління, а як початок довготривалого процесу колонізації. Незабаром після встановлення окупаційного режиму, А.Гітлер висловив свою позицію про те, що система має бути строго ієрархічною аж до рівня села і не повинна заохочувати співпрацю між сусідніми громадами у жодній формі, а радше сіяти «всюку незгоду та розкол». Згідно з баченням Гітлера, регіональні керівники в Житомирі створили корінну адміністрацію, яка починалася згори

на рівні генерального комісаріату із дорадчого комітету самопомогі, що складався із українців. Комітети не мали права заохочувати будь-яку форму незалежної політичної діяльності - їхнім призначенням було забезпечувати харчами, медичним обслуговуванням, житлом, одягом та іншою допомогою місцеве німецьке населення. Такий комітет у Житомирі діяв під головуванням начальника Житомирського міського управління бургомистра Д.Павловського [2, с.132-133]. На нижчому рівні українського мера - районні та сільські старости були для німців мережею місцевих наглядачів та інформаторів. Українські мери, районні керівники та старости не були з'єднані в єдину мережу, а навпаки вони залишилися ізольованими відростками німецьких міських та окружних адміністрацій.

Рідко коли будь-яка офіційна особа німецького Райху вибиралася у сільську місцевість округу для того, щоб безпосередньо контролювати українських та етнічних німців на посадах районних керівників та старійшин. Але нацистський терор сягав повсюдно. Будь-яка особа, яка ігнорувала накази або чинила опір, вважалася саботажником і підлягала страті. В таких умовах непевності українці у місцевій адміністрації залишалися у системі, яка нічого не обіцяла їм у довгостроковій перспективі. Хоча більшість українців, можливо, почувалася безсилами, кількісно вони більшістю у цій системі. У 1943 р. у сільських німецьких відділах поліції та на комісарських аванпостах працювало 18 400 українців. Щонайменше 2000 перебувало на посаді сільського старости. Сотні було прийнято на роботу на різні адміністративні посади у містах Житомир та Вінниця [2, с.133]. Але те, що німці програвали у кількості, компенсувалося їхньою владою, яка була потужною сумішшю зарозумілості, терору та насилля.

-
1. Голос Волині (Житомир). - 1941. - 14 грудня.
 2. *Лауер В.* Творення нацистської імперії та Голокост в Україні / Пер. з англ. С. Коломійця, С. Ровного. - К.: Зовнішторгвидав України, 2010. - 368 с.
 3. Державний архів Житомирської області, ф.Р.1440С, оп.1, спр.3.
 4. Вінницькі вісті. (Вінниця). - 1942. - 1 березня.
 5. *Рекотов П.* Адміністративний, судовий та поліцейський апарат райхскомісаріату "Україна" (1941-1944 рр.) // Нова політика. - 1997. - №3. - С.51-56.
 6. Голос Волині (Житомир). - 1943. - 9 вересня.
 7. Козятинська газета (Ружин). - 1943. - 28 серпня.
 8. *Гончаренко О.* Німецькі поліційні органи на теренах райхскомісаріату "Україна": проблеми організаційної структури та службової компетенції (1941-1944 рр.) // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. Серія Історія. - Тернопіль, 2010. - Вип.1. - С.136-140.
 9. Голос Волині. (Житомир). - 1942. - 12 листопада.